
Marian Radetzki:

Tillväxt och miljö

Förhållandet mellan ekonomisk tillväxt och miljöförstöring är mycket komplicerat och varje försök till en mera inträngande analys utgör en stor intellektuell utmaning. Men trots detta finns det många som på bräckligt underlag vågar sig på mycket bestämda påståenden om samband eller icke-samband mellan fortsatt ekonomisk tillväxt och ökad miljöförstöring. Bland dem finns statsministern och miljöministern, som hävdar ett icke-samband och en del företrädare för miljörelsen som bestämt hävdar att fortsatt tillväxt kommer att leda till en ökad utvinning av ändliga resurser och en allt större miljöförstöring.

Till den tidigare litteraturen inom detta område kan nu fogas ytterligare en titel; *Tillväxt och miljö* av Marian Radetzki (SNS forlag 1990, 50 s). Radetzki är ute för att bevisa att fortsatt ekonomisk tillväxt inte kommer att leda till en försämrad miljö eller till sämre förutsättningar för kommande generationer. Men han gör

det alltför lätt för sig och ägnar merparten av boken åt att slå in ett antal hel- eller halvöppna dörrar. Han tydliggör t ex att ändliga resurser så gott som alltid har substitut och han uppehåller sig vid förhållandet att miljöpåverkan per BNP-enhet vanligen avtar vid hög och fortsatt stigande BNP per capita. Att det blir så beror dels på att medborgarna, när de når en högre levnadsstandard, är beredda att avsätta allt större resurser till miljövärd, dels på att den tunga industrin får en minskad relativ betydelse.

Men Radetzki nämner bara i förbigående att en avtagande påverkan per BNP-enhet inte nödvändigtvis innebär att den totala belastningen minskar, och han gör inget försök att utreda om tillväxten kommer att leda till en ökad eller till en minskad totalbelastning. Radetzki refererar utomordentligt få empiriska data till stöd för sin framställning, och där data förekommer, har de antingen begränsad relevans eller också är de av gammalt datum och tvivelaktig kvalitet. Ett exempel på det första är ett diagram som redovisar miljöförslitningens intensitet på skilda inkomstnivåer, men där den empiriska grunden enbart utgörs av data från utvinning och bearbetning av mineraler och där utfallet blivit ett annat om författaren i stället valt att ta sin utgångspunkt i jordbrukets eller transportsektorns tillväxt och påverkan på miljön. Ett exempel på ålderdomliga och missvisande referenser är när Radetzki med hänvisning till en rapport från 1969 hävdar att den minskande syrehalten i Ostersjön inte beror på övergödning utan på en ökad salthalt till följd av minskad nederbörd i Nordeuropa!

En från miljösynpunkt positiv effekt av ekonomisk tillväxt är att det produktiva kapitalet förnyas i snabbare takt än vid nolltillväxt eller negativ tillväxt. Det leder – förutsatt rimligt höga miljöambitioner och myndighetskrav – till högre effektivitet och sjunkande utsläpp per producerad enhet. Men om belastningen på mil-

jön redan är alltför hög kan t o m mycket små ytterligare tillskott förvärra situationen. Det gäller t ex utsläpp av tungmetaller och persistenta organiska föreningar, liksom för koldioxid och andra växthusgaser.

En rimlig utgångspunkt för en studie av tillväxtens påverkan på miljön kunde vara att studera effekterna av olika tillväxttakt på sådana ekosystem och resurser som redan nu är allvarligt hotade. Dit hör i många delar av världen grundvattnet och dit hör åkerjorden. Ca 20 procent av världens "top soils" har försvunnit genom felaktiga brukningsmetoder och erosion sedan 1950. CFC och andra ämnens inverkan på stratosfärens ozonskikt är ett annat lampligt objekt liksom den ekonomiska tillväxtens betydelse för exploateringen av de varma havens korallrev och mangroveskogar, barnkammare för en stor del av världshavens bestånd av fisk och kräftdjur.

Tystnad om konsumtionen

Av stor betydelse för utfallet av en viss ekonomisk tillväxt på miljön är frågan om hur det marginellt tillkommande konsumtionsutrymmet utnyttjas. Radetzki förbigår BNPs konsumtionssida med tystnad. Men det är ju från miljösynpunkt faktiskt stor skillnad mellan t ex utbildning och kultur och å andra sidan konsumtion av transporter. Till den konsumtion som växer snabbare än BNP hör bl a transporter och lokal- och bostadsytor. Transporterna tillväxer ungefär dubbelt så snabbt som BNP i flertalet industriländer.

Om tillväxten ska leda till totalt sett minskad belastning på miljön, krävs enligt min mening en betydande styrning (via regler och ekonomiska styrmedel) av produktion och konsumtion. Radetzki diskuterar inte detta men tycks utgå från att det ideala utfallet är möjligt. Han visar därvid ett överraskande släktskap med Thomas B Johansson, som beträffande möjligheterna till energihushållning

också tenderar att tro att det ideala tillståndet faktiskt kan uppnås och i hans fall genom att man utnyttjar *hela* den tekniskt-samhällesekonomiskt tillgängliga potentialen för en effektivisering av energianvändningen. Men både Radetzki och Johansson måste för att bli helt trovärdiga anstränga sig att visa hur de många hindren för denna fullständiga lycka ska kunna undanröjas.

Radetzki avstår från att diskutera frågan om irreversibel förändring av naturliga ekosystem till följd av mänsklig ekonomisk aktivitet och avför frågan om biologisk mångfald som varande av mindre intresse. Han inser t ex inte att några få stammar av odlad lax är en högst osäker och mycket sårbar ersättning för en bred genetisk variation hos olika viltlevande stammar.

Radetzki tar upp befolkningsfrågan, men menar att den fortsatta ekonomiska tillväxten kommer att skapa ett sådant välstånd att befolkningstalen snart kan komma att stagnera. Han ser inte eller vill inte undersöka risken för att det växande befolkningstrycket i kombination med otillräckliga resurser och en orättvis fördelning kommer att leda till att en stor del av mänskligheten lever på ett sätt som gör att man förbrukar en betydande del av det miljö- och naturresurskapital som behövs för en långsiktig överlevnad. Radetzki tycks inte ens inse att förhållandet att större delen av jordens nuvarande fem miljarder människor är barn och ungdomar kommer att leda till att världsbefolkningen fortsätter att tillväxa kraftigt även under i övrigt ideala förhållanden.

Politisk pamflett

Den här recensionen har kommit att bli en katalog över allt som saknas i Radetzki's bok och en uppräkningslista av alla de faktorer av betydelse för sambandet mellan miljö och tillväxt som författaren negligerat eller bagatelliserat. Det kan synas orättvist att vid en bedömning av en bok

om ca 60 sidor kräva så mycket. Men betyget måste sättas med utgångspunkt från vad författaren hävdar att boken faktiskt belyser, och Radetzki påstår faktiskt att boken visar att det inte finns någon "mot-sättning mellan ekonomisk tillväxt och miljö kvalitet". Det är möjligt att han har rätt, men den föreliggande boken utgör inget bevis för riktigheten av hans tes. Den är mera en politisk pamflett än en vetenskaplig avhandling.

För att verkligen besvara den av författaren ställda frågan, måste man rimligen diskutera drivkrafterna bakom tillväxten (behov, arbetstimmar och produktivitet), möjligheten att välja tillväxttakt respektive påverka det materiella innehållet hos den marginella konsumtionen. Jag kan inte finna att Radetzki gjort något av detta. Om vi kan få befolkningstillväxten att avstanna genom ett rättvist utnyttjande av jordens resurser, om vi därtill kan utnyttja tillväxten till miljövard, utveckling av energi- och materialsnål teknik samt förhindra att transportererna växer snabbare än BNP i de högt utvecklade industriländerna, då finns det kanske en möjlighet att förena fortsatt tillväxt med en god miljö. Men inga träd växer till himmelen och vid någon punkt kommer rimligen den avtagande marginalnyttan att sjunka under nivån för de marginella (interna och externa) kostnaderna. Frågan är om vi då kan avstå från fortsatt ekonomisk tillväxt utan att äventyra den ekonomiska stabiliteten? Klarar vi det inte, är nog svaret på Radetzki's fråga den att ekonomisk tillväxt, åtminstone på längre sikt, kommer att hota vår livsmiljö.

PER KÅGESON
Stockholm